

Crna Gora
Ministarstvo ekonomije

**IZVJEŠTAJ O REALIZACIJI AKCIONOG PLANA ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE RAZVOJA
ŽENSKOG PREDUZETNIŠTVA U CRNOJ GORI 2015-2020. GODINE za 2017. GODINU**

Podgorica, 2018.

UVOD

Ministarstvo ekonomije kao koordinator izrade Strategije razvoja ženskog preduzetništva u Crnoj Gori 2015-2020. kontinuirano je pratilo realizaciju sprovedenih mjera i aktivnosti u cilju podrške razvoju ženskog preduzetništva. Ministarstvo ekonomije je preuzelo obavezu da pripremi Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 2017. godinu i dostavi ga Vladi Crne Gore na usvajanje do kraja I kvartala 2018. godine. U kreiranju ovog izvještaja učestvovali su predstavnici institucija/organizacija koje su učestvovala u izradi Strategije i koje realizuju projekte i aktivnosti kojima se doprinosi razvoju ženskog preduzetništva u Crnoj Gori, svako sa stanovišta institucije koju predstavlja.

Jedno od najvažnijih oprijedjeljenja na nacionalnom nivou je poboljšanje ekonomskog položaja žena, kako je i navedeno u Planu aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti PAPRR 2017-2021.

1. OSTVARENI REZULTATI REALIZACIJE AKCIONOG PLANA ZA 2017.GOD. STRATEGIJE RAZVOJA ŽENSKOG PREDUZETNIŠTVA 2015-2020.

U cilju potpunijeg praćenja implementacije Strategije razvoja ženskog preduzetništva kroz realizaciju zadataka i aktivnosti Strategije, na godišnjem nivou se pripremaju i usvajaju akcioni planovi i izvještaji o njihovoj realizaciji.

U skladu sa Strategijom razvoja ženskog preduzetništva 2015-2020., za 2017. godinu su planirane aktivnosti na daljem unaprjeđenju u okviru 4 definisana strateška cilja:

1. KREIRANJE POVOLJNOG POSLOVNOG AMBIJENTA ZA RAZVOJ ŽENSKOG PREDUZETNIŠTVA
2. BOLJI PRISTUP FINANSIJAMA
3. OBEZBJEĐENJE POTREBNIH ZNANJA I VJEŠTINA
4. PROMOCIJU, UMREŽAVANJE I ZAGOVARANJE INTERESA ŽENA PREUZETNICA

Kontinuirano se radi na realizaciji aktivnosti koje se odnose na **sva četiri strateška cilja. Napredak** je ostvaren u svim oblastima i veliki dio aktivnosti definisanih Akcionim planom za 2017. godinu, Strategije razvoja ženskog preduzetništva 2015-2020. je i uspješno realizovan.

Strateški cilj 1: KREIRANJE POVOLJNOG POSLOVNOG AMBIJENTA ZA RAZVOJ ŽENSKOG PREDUZETNIŠTVA

Tokom prvih godina realizacije prioriteta u sprovođenju Strategije imali za fokus mapiranje raspoloživih resursa, i podizanje svijesti u javnosti o važnosti podsticanja ženskog preduzetništva kao i razmatranje mogućnosti za obezbjeđenje dodatnih finansijskih sredstava i mogućnosti za uvođenje poreskih olakšica za žene u narednim godinama realizacije Strategije.

Unaprjeđenje poslovnog okruženja podrazumijeva kreiranje poslovnog ambijenta shodno kapacitetima i potrebama malih i srednjih preduzeća pa iako ove aktivnosti nijesu namijenjene direktno ženama, unaprjeđenje poslovnog ambijenta uopšte ima veliki uticaj i na preduzeća u vlasništvu žena.

Uz adekvatan regulatorni okvir (na nacionalnom i lokalnom nivou), neophodno je unaprjeđenje institucionalne infrastrukture koja će moći da u potpunosti obezbijedi pružanje svih neophodnih vidova nefinansijske podrške, mentorskih i savetodavnih usluga i pružanja poslovnih informacija ženama preduzetnicama, od start-up do rastućih razvojnih faza njihovih preduzetničkih poduhvata.

Tokom 2017. godine realizovan je veliki broj aktivnosti koje doprinose unaprijeđenju povoljnog poslovnog ambijenta za razvoj ženskog preduzetništva. Unaprijeđene su savjetodavne i mentorske usluge.

- Biro za ekonomsku saradnju i podršku biznis zajednice Glavnog grada u saradnju sa Asocijacijom poslovnih žena, 2016. godine je otvorio Savjetovalište za žene i mlade koje je nastavilo uspješno da radi i tokom 2017. godine (preko 100 žena je dobilo savjetodavne i mentoring usluge).
- Kroz projekat "Uspostavljanje i promocija mentoring usluga za mala i srednja preduzeća u zemljama Zapadnog Balkana-Srbiji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori" obučeno je 6 novih mentora (uz 15 postojećih) koji će nastaviti da pružju mentoring usluge malim i srednjih preduzeća.
- U okviru projekta IPA 2014 "Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti", koji realizuju Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori osnovana je Ženska politička mreža, koju čine predstavnice 12 pozicionih i opozicionih partija u Crnoj Gori. Ženska politička mreža je uspjela da izlobira da 6 opština izdvoje posebne budžetske linije za podršku ženskom preduzetništvu (ukupan iznos 120 000 €).
- UPGC je u okviru dva EU projekata „Mladi su budućnost Crne Gore“ i „Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje“ pružila programe edukacije i obezbjedila mentorsku podršku i izradu biznis planova za žene preduzetnice.
- Organizovan je veliki broj okruglih stolova na temu ekonomskog osnaživanja žena, a predstavnice Ministarstva ekonomije, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Asocijacije poslovnih žena, Udruženja preduzetnica, Unije poslodavaca i Privredne komore su učestvovala na velikom broju regionalnih i međunarodnih konferencija na istu temu.
- Kontinuirano sprovođenje ranije potpisanih sporazuma o saradnji Biznis centra Podgorica sa Udruženjem preduzetnica i Asocijacijom poslovnih žena omogućava preduzetnicama besplatne savjetodavne i računovodstvene usluge i pristup poslovnom prostoru.

OSTVARENI EFEKTI

- Unaprijeđen poslovni ambijent
- Omogućen lakši pristup savjetodavnim uslugama i poslovnom prostoru
- 6 opština izdvojile posebne budžetske linije za podršku ženskom preduzetništvu u ukupnom iznosu od 120 000 € (Podgorica, Budva, Bar, Danilovgrad, Berane, Herceg Novi).

Strateški cilj 2: BOLJI PRISTUP FINANSIJAMA

Sektor MSP svoje poslovne aktivnosti najvećim dijelom finansira iz sopstvenih izvora, a kod eksternih izvora je većinom okrenut formalnim izvorima finansiranja u kojima dominira bankarski sektor, kroz komercijalne kreditne aranžmane. Imajući u vidu uslove kreditnih aranžmana kod banaka, kao i trenutni nivo saradnje sa MSP sektorom, može se zaključiti da je dostupnost i prihvatljivost raspoloživih kredita na nižem nivou u odnosu na potrebe i kapacitete MSP. Zahtjevi banaka za kolateralom, koji su uobičajeni prilikom uzimanja kredita, pogotovo u vidu hipoteke, predstavljaju veliku barijeru za žene preduzetnice, zato što se u praksi vrlo rijetko lična imovina vodi na njih a češće na supružnika, tako da žene nemaju mogućnost da obezbijede kolateral neophodan za podizanje kredita. Visoke kamatne stope i komplikovane procedure provjere i odobravanja zahtjeva za kredit čini da se MSP okreću ka malim kreditima, namijenjenim održavanju tekuće likvidnosti.

Aktivnostima koje realizuju Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) i Investiciono- razvojni fond Crne Gore (IRFCG) pokušavaju da prošire ponudu dostupnih finansijskih sredstava kako bi zadovoljili potrebe preduzetnica da započnu i razvijaju svoje biznise. Na tom planu je potrebno dalje unapređenje postojećih, kao i razvoj novih instrumenata koji će omogućiti preduzeticama da lakše finansiraju svoje preduzetničke poduhvate.

Evidentno je da je finansijska podrška Ženskom preduzetništvu poboljšana nakon usvajanja Strategije razvoja ženskog preduzetništva. Investiciono razvojni fond Crne Gore povećao je broj kreditnih linija namijenjenih ženama i olakšao procedure za njihovo dobijanje.

- Tokom **2017. godine** kroz 3 kreditne linije odobreno je **34 kredita** u vrijednosti od **2,4 mil. €**.
 - **Program podrške ženama u biznisu – UNDP** – finansirano je 14 kredita sa iznosom od 128,923.00 €;
 - **Program podrške ženama u biznisu** - finansirano je 15 kredita sa iznosom od 2,090,000.00 €;
 - **Program podrške ženama u biznisu – start up** - finansirano je 5 kredita sa iznosom od 159,618.00 €.
- ZZZCG je u 2017. godini je kroz Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori, preduzeticama odobrio je 14 kredita, za otvaranje 20 novih radnih mjesta, u iznosu od 85.000€.
- Vlada CG je usvojila informacija o osnivanju Garantnog fonda u okviru IRFCG. U novembru 2017. je usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o IRFCG čime su se stekli uslovi za realizaciju Garantnog fonda, što se očekuje početkom 2018.godine. Kao preduslov za osnivanje Garantnog fonda izmijenjen je Statut Investiciono razvojnog fonda Crne Gore i, Vlada Crne Gore je usvojila Izmjene Zakona o Investiciono-razvojnog fondu.

OSTVARENI EFEKTI

- Poboljšani uslovi za pristup finansijama i olakšane procedure za dobijanje kredita preduzećima u većinskom vlaništvu žena;
- Povećan broj kreditnih linija namijenjenih preduzećima u većinskom vlaništvu žena;
- Povećan iznos sredstava dodijeljenih preduzećima u većinskom vlaništvu žena;
- Vlada CG je usvojila informacija o osnivanju Garantnog fonda u okviru IRFCG kao i Izmjene Zakona o Investiciono-razvojnog fondu u cilju pripreme za osnivanje Garantnog fonda.

Strateški cilj 3: OBEZBJEĐENJE POTREBNIH ZNANJA I VJEŠTINA

Preduzetnici u Crnoj Gori ne raspolažu savremenim znanjima za vođenje sopstvenog biznisa, kako u pripremnim fazama, tako i kasnije - tokom upravljanja u razvojnim fazama preduzeća. Nedostatka adekvatnog znanja za preduzetništvo su uglavnom svjesne i žene, na što upućuju i rezultati pojedinih istraživanja. Veliki broj preduzetnica smatra da im je potrebna dodatna obuka kako bi pokrenule posao, dok velika većina vjeruje da im je neophodno stalno usavršavanje i dodatno obrazovanje. Kao jedan od glavnih uzročnika ovakvog stanja prepoznaje se sistem obrazovanja koji nije u skladu sa potrebama privrede. Uvođenje preduzetništva u obrazovni sistem rezultat je procesa reforme obrazovanja koji se sprovodi poslednjih godina i koji tek u narednom periodu treba da pokaže efekte.

Istovremeno, različiti vidovi obuka i treninga pomažu potencijalnim i postojećim preduzetnicima/ama da steknu potrebna znanja i vještine kako bi unaprijedili svoj biznis. Mentoring program i specijalističke obuke predstavljaju podršku preduzetnicima/ama u prvim godinama poslovanja i imaju za cilj unaprjeđenje poslovanja (dijagnoza stanja biznisa, akcioni plan za rješavanje problema kroz konsultantski rad, stručne savjete, informacije) i sticanje posebnih preduzetničkih znanja.

Pored obuka, značajno mjesto zauzimaju specijalizovane savjetodavne usluge, koje nisu potrebne samo u start up fazi, već i u kasnijem periodu poslovanja preduzeća. One su značajne posebno u firmama koje su suočene sa manjkom potrebne ekspertize u okviru svoje firme. Angažovanje spoljnih konsultanata često predstavlja ključni iskorak ka daljem rastu i razvoju preduzeća. Ovo je izuzetno značajno za žene preduzetnice, s obzirom na ne baš čestu praksu da žene imaju pristup ovakvim nefinansijskim oblicima podrške.

U cilju jačanja konkurentnosti preduzeća u vlasništvu žena organizovali su se brojni edukativni seminari u cilju osposobljavanja menadžmenta firmi za potpunije razumijevanje i primjenu metoda i mehanizama koje nužno iziskuje savremeno poslovanje:

- Preko 300 žena prošlo je kroz razne trening programe dizajnirane za postojeće i potencijalne preduzetnice, koje su organizovali Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, UPCG, PKCG, Asocijacija poslovnih žena i Udruženje preduzetnica i dr.;
- Urađeno više od 50 biznis planova;
- Za više od 20 preduzetnica su organizovane mentorske usluge.¹

OSTVARENI EFEKTI

- Poboljšana ponuda treninga za preduzetnice;
- Podignut nivo znanja o temama koje su obrađivane, a od značaja su za poslovanje preduzeća u vlasništvu žena;
- Povećan broj žena koje su pripremljene da apliciraju za kreditna sredstva kod IRFCG.

Strateški cilj 4: PROMOCIJA, UMREŽAVANJE I ZAGOVARANJE INTERESA ŽENA PREUZETNICA

Promocija ženskog preduzetništva predstavlja, možda, najznačajniji prioritet u ovoj fazi razvoja u Crnoj Gori. Ovaj prioritet je usmjeren ne samo na žene preuzetnice, već mnogo više na kreatore relevantnih politika i društvo u cjelini. Promjenom svijesti o značaju i ulozi ženskog preduzetništva,

¹ Detaljna lista treninga i savjetodavnih usluga data je u tabelarnom pregledu koji prati ovaj izvještaj

potencijalima i potrebama, uz pozitivnu diskriminaciju, moguće je očekivati da se kreira kritična masa i okupe neophodni ljudski i finansijski resursi koji će obezbijediti potrebne promjene i postavljanje ženskog preduzetništva u središte ekonomskog razvoja. U tom kontekstu, udruživanje žena preduzetnica i uspostavljanje procesa zagovaranja njihovih interesa pred javnim sektorom od strateške je važnosti.

Poslovne žene - preduzetnice i menadžerke, sve više prepoznaju potrebu za međusobnim umrežavanjem i tješnjom. Osim interesnog udruživanja, neophodno je podsticanje žena da se poslovno udružuju u klastere i lance vrijednosti.

- U toku 2017. u Crnoj Gori je organizovan veliki broj okruglih stolova i promotivnih događaja od strane različitih institucija i informacija koji su imali za temu žensko preduzetništvo, neki od njih su:
 - „Moć žene” – Podgorica;
 - „Timski rad u cilju profesionalne i društvene adaptacije žena iz teže zapošljivih kategorija i lica sa invaliditetom” – Podgorica
 - „Nova znanja, nove šanse” - Podgorica
 - „Žene u menadžmentu u Crnoj Gori - Podrška liderstvu i profesionalnom razvoju žena u Crnoj Gori” Podgorica;
- Predstavnice Direkcije, Ministarstva ekonomije, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, UPCG, PKCG, Asocijacije poslovnih žena i Udruženje preduzetnica učestvovala su na više regionalnih konferencija na temu ženskog preduzetništva. Na ovim događajima Crna Gora je predstavljena kao primjer dobre prakse zemlje koja jača institucionalnu infrastrukturu i unapređuje kreditnu podršku ženama preduzetnicama. Neki od međunarodnih događaja:
 - „Kongresa preduzetnica jugoistočne Evrope” - Zagreb;
 - „Dani poduzetništva žena” - Sarajevo;
 - „Prva konferenciji ženskog preduzetništva u Republici Srpskoj” u Banja Luka.
- Brojnim nastupima svojih predstavnika/ca, Direkcija, UPCG i Asocijacija poslovnih žena CG su bile veoma aktivne po pitanju medijske promocije ženskog preduzetništva (intervjui, izjave, gostovanja...).
- UPCG i TVCG su 2017.g. nastavile saradnju koja podrazumijeva da se u okviru TV emisije „Biznis info” (na programu četvrtkom, u 17.30h, na 1. programu TVCG), kreira sadržaj namijenjen promociji uloge, značaja i potencijala ženskog preduzetništva, primjera institucionalne podrške, kao i uspješnih žena u biznisu i menadžmentu.

OSTVARENI EFEKTI

- Poboljšan položaj i promocija žena u biznisu
- Unaprijeđena poslovna saradnja na lokalnom, regionalnom i međunarodnom planu. Uspješno promovisanje članice Asocijacija poslovnih žena i Udruženja preduzetnica i njihovi biznisi.

3. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Ocjena realizacije aktivnosti Strategije razvoja ženskog preduzetništva u 2015, godini, po strateškim ciljevima:

Strateški cilj 1: Kreiranje povoljnog poslovnog ambijenta za razvoj ženskog preduzetništva Ostvareni efekti su u skladu sa planiranim posebno u dijelu unaprjeđenja ambijenta za poslovanje. Sprovođenje sporazuma o saradnji Biznis centra Podgorica sa Udruženjem preduzetnica i Asocijacijom poslovnih žena omogućene su preduzetnicama besplatne savjetodavne i računovodstvene usluge i pristup poslovnom prostoru. Takođe od velikog značaja je angažovanje Ženske političke mreže je uspjela da dogovori da 6 opština izdvoje posebne budžetske linije za podršku ženskom preduzetništvu.	Strateški cilj 2: Bolji pristup finansijama Ostvareni efekti su u najvećoj mjeri u skladu sa planiranim, Finansijska podrška MSP u vidu kredita je u većem obimu u odnosu na prethodnu godinu, kako po broju tako i po vrijednosti odobrenih sredstava. IRFCG uspostavio tri kreditne linije sa povoljnom kamatnom stopom isključivo za preduzeća u većinskom ženskom vlasništvu. Stvoreni preduslovi za formiranje Garantnog fonda.
Strateški cilj 3: Obezbjedenje potrebnih znanja i vještina Ostvareni efekti su u najvećem dijelu u skladu sa planiranim u oblasti potrebnih znanja i vještina, realizovan veliki broj edukacija namijenjenih preduzetnicama. Više od 300 žena prošlo je kroz razne trening programe dizajnirane za postojeće i potencijalne preduzetnice. Kao dodatna vrijednost treninga više od 50 žena je dobilo biznis planove sa razrađenom biznis idejom za pokretanje biznisa.	Strateški cilj 4: Promocija, umrežavanje i zagovaranje interesa žena preduzetnica Ostvareni efekti su u najvećoj mjeri u skladu sa planiranim, učešćem na velikom broju međunarodnih i lokalnih konferencija, okruglih stolova i promotivnih događaja predstavnika institucija/organizacija iz CG povećana je informisanost i podignuta svijest o važnosti ženskog preduzetništva. Posebna TV emisije na RTCG koja se bavi tematikom žena u biznisu i menadžmentu, s posebnim akcentom na promociju ženskog preduzetništva od velikog je značaja za razvoja ženskog biznisa i podrška je procesima ekonomskog osnaživanja žena. Takođe unaprijeđena je i poslovna saradnja na lokalnom, regionalnom i međunarodnom planu.

Prikaz realizacije definisanih prioriteta upućuju na zaključak da je u izvještajnom periodu rađeno na velikom broju aktivnosti i da je napravljen zadovoljavajući efekat na unaprijeđenje podrške ženama preduzetnicama. **Važno je napomenuti da je većina aktivnosti realizovana kroz realizaciju inostranih projekata odnosno iz donatorskih sredstava. Uz dodatna izdvajanja iz Budžeta efekti realizovanih mjera i aktivnosti mogli bi biti još bolji.**

Preporuke:

Nalazi i preporuke ovog Izvještaja, čine osnov za sprovođenje daljih aktivnosti na polju podsticanja razvoja ženskog preduzetništva u Crnoj Gori.

Generalna preporuka se odnosi na:

- dalje unaprjeđenje poslovnog ambijenta za MSP,
- dalje unaprjeđenje finansijske podrške,
- dalje unaprjeđenje potrebnih znanja i vještina
- dalje unaprjeđenje promocije i umrežavanja

Posebno izdvajaju preporuke za realizaciju sljedećih mjera:

- unaprjeđenje pristupa finansijama, posebno imajući u vidu proširenje sistema grant šema i formiranje Garantnog fonda što je od posebnog značaja za žene u biznisu,
- pružanje usluga podrške biznisu i poslovnog savjetovanja kroz formiranje i jačanje poslovne infrastrukture (biznis centara i inkubatora),
- pružanja sveobuhvatnih informacija za osnivanje i poslovanje MSP
- unaprjeđenje nefinansijske podrške početnicima u biznisu (informacije, savjeti, treninzi, konsalting, mentoring, itd).

Da bi se ostvarili svi preduslovi za razvoj ženskog preduzetništva potrebno je obezbijediti kako finansijsku, tako i nefinansijsku podršku. Jedan od najvažnijih zadataka za ekonomiju Crne Gore predstavlja rješavanje problema nezaposlenosti. Upravo sektor MSP predstavlja značajnu šansu za otvaranje novih radnih mjesta. Imajući u vidu da se Crna Gora suočava sa problemom nedostatka projekata u oblasti nefinansijske podrške, od posebnog je značaja pružanje podrške početnicima u biznisu, obezbijedjivanje stručnih znanja, obuka i treninga, koji će im pomoći da definišu svoju biznis ideju, da otvore novo preduzeće i unaprijede svoje kapacitete za dalji rast i razvoj. Neophodno je pružiti nefinansijsku podršku i postojećim preduzećima u njihovim naporima za dalji razvoj i rast.

Stoga je generalna preporuka da je neophodno izdvojiti veća sredstva za pružanje mjera nefinansijske podrške, kako bi se Crna Gora na efikasniji način mogla prilagoditi EU u procesu pridruživanja i ispuniti obaveze iz Poglavlja 20. Preduzetništvo i industrijska politika, Programa pristupanja Crne Gore EU 2014-2018, Plana aktivnosti na ispunjavanju preporuka iz Izvještaja EK o napretku Crne Gore za 2015 , preporuke Small Business Acta- SBA.

Sve navedene preporuke su u potpunosti usklađene sa preporukama koje su date kroz SBA dokument, kao prioriteta područja na kojima treba raditi u narednom periodu.

Crna Gora
Ministarstvo ekonomije
Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća

**Izvještaj o realizaciji Akcionog plana Strategije razvoja ženskog preduzetništva Crne
Gore 2015-2020 za 2017.god.**

STRATEŠKI PRIORITET 1. KREIRANJE POVOLJNOG POSLOVNOG AMBIJENTA ZA RAZVOJ ŽENSKOG PREDUZETNIŠTVA

	Planirane aktivnosti	Očekivani rezultati	Realizovane aktivnosti	Ocjena ostvarenih rezultata
	Mjera: M0 – Uspostavljanje međuresornog tijela za koordinaciju i praćenje implementacije Strategije ženskog preduzetništva			
1.0.1.	Potpisivanje Memoranduma o saradnji sa opštinama u cilju unapređenja ženskog preduzetništva	Potpisani memorandumi	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Misija OEBS-a su potpisali Memorandume o saradnji u oblasti rodne ravnopravnosti sa svim opštinama u Crnoj Gori. Povodom obilježavanja desetogodišnjice saradnje Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Misije OSCE u Crnoj Gori u oblasti jačanja rodne ravnopravnosti, organizovana je dvodnevna konferencija 11. i 12. decembra 2017. godine. Konferencija je okupila učesnike/ce iz Crne Gore i regiona koji se bave pitanjima rodne ravnopravnosti. Tom prilikom su prezentovana tri dokumenta: Analiza o primjeni memoranduma o saradnji u oblasti rodne ravnopravnosti i orodnjavanju politika u crnogorskim opštinama, Priručnik o rodnoj ravnopravnosti za službenike/ce i namještenike/ce u lokalnim samoupravama i Model lokalnog akcionog plana Broj učesnika/ca: 50.	Uspješno
1.0.2	Procjena lokalnih mehanizama u opštinama za podršku ženskom preduzetništvu	Osnovani biznis start up centri	U okviru EU finansiranog projekta „Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje“, koji sprovodi opština Rožaje u partnerstvu sa UPGC i Fakultetom za državne i evropske studije (FDES), realizovane su brojne aktivnosti podrške budućim preduzetnicama.. • Edukaciju prošlo 35 žena • Mentorske usluge dobilo 20 žena • Opština je otvorila kancelariju za žensko preduzetništvo i angažovala savjetnicu za žensko preduzetništvo • planirano je otvaranje ženskog Biznis inkubatora. U okviru projekta IPA 2014 „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“ koji sprovode Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i kancelarija UNDP u Crnoj Gori formirana je Ženska politička mreža. Na inicijativu ŽPM 6 opština (Podgorica, Budva, Bar, Danilovgrad, Berane, Herceg Novi) opredijelile su posebna sredstva za razvoj ženskog preduzetništva u budžetima za 2018. Ukupan iznos 120,000 EUR.	Uspješno

Mjera: M1 – Analiza raspoloživih institucionalnih infrastrukturnih kapaciteta i realizovanih programa nefinansijske podrške MSP sa aspekta učeća i uticaja na žene preduzetnice				
1.1.1	Analiza kapaciteta i realizovanih programa nefinansijske podrške MSP sa aspekta učeća i uticaja na žene preduzetnice	Utvrđen prijedlog za unaprjeđnje nefinansijske podrške za žene preduzetnice	Direkcija za MSP/MEK je u saradnji sa IRFCG realizovala PROGRAM PODRŠKA PREDUZETNIŠTVU. Prednost za dobijanje kreditne linije imale su žene i mladi. IRFCG je odobravao kreditna sredstva a nefinansijsku podršku (edukacija, izrada biznis plana isl.) pružila je Direkcija. Projekat ce biti nastavljen i u 2018. Godini.	Uspješno
Mjera: M2 - Povećanje infrastrukturnih kapaciteta i ponude pružanja savetodavnih usluga ženama u svim fazama poslovnog poduhvata (od pokretanja, rasta, transfera vlasništva i upravljanja, promašaja...)				
1.2.1	Mentorska podrška preduzetnicama i izrada programa obuke	Urađeni biznis planovi Urađen program obuke	U okviru Programa „Uspostavljanje i promocija mentoring sistema za mala i srednja preduzeća na Zapadnom Balkanu“ u toku 2017. godine je obučeno 6 mentora/ki (uz postojećih 15) koje će pružati podršku MSP. Posebno će se voditi računa da se kod apliciranja za mentoring usluge, da prednost preduzećima u vlasništvu žena. • Obučeno 6 novih mentora Pripremu i realizaciju programa obuke, mentorstva, kao i izrade biznis planova za žene preduzetnice UPGC je realizovala u okviru dva (2) EU projekta u kojima participira kao lider (projekat „Mladi su budućnost Crne Gore“) i kao projektni partner (projekat „Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje“). • Edukaciju prošlo 100 mladih i nezaposlenih lica - žena i muškaraca • UPGC je za 10 lica obezbijedili nefinansijski grantovi za pokretanje sopstvenog biznisa od po 1.000 EUR Grantove dobilo 6 žena i 4 muškarca Asocijacija poslovnih žena Biznis pruža mentorsku podršku u okviru Savjetovališta za žene i mlade u Glavnom gradu. • 100 žena dobilo savjetodavne usluge	Uspješno
Mjera: M3 – Pozitivnom diskriminacijom povećati učešće žena u programima podrške MSP u okviru realizacije svih relevantnih politika i planova i programa javnog sektora od nacionalnog do lokalnog nivoa				
1.3.1	Utvrđene kvote kojima se obezbjeđuje minimum učešća žena u programima podrške MSP	Povećan broj i iznos dodeljene podrške ženama u okviru programa podrške MSP	U većini programa podrške MSP koje sprovodi Ministarstvo ekonomije u kriterijumima za ocjenu pristiglih projekata navedeno da će žene i mladi dobiti dodatne bodove prilikom ocjene prijavne dokumentacije, ako su nosioci vlasništva nad privrednim društvom	Uspješno
Mjera: M4 - Promocija preduzetništva i realizacija programa podrške namenjenih za samozapošljavanje žena (start-up)				

1.4.1	Realizacija promotivnih aktivnosti u okviru javnog sektora i najšire javnosti o efektima realizovnih programa:	Realizovane aktivnosti u cilju promocije ženskog preduzetništva Saradnja sa TVCG Saradnja sa institucijama, lokalnim samoupravama, akademskom zajednicom, NVO Saradnja sa medijima	UPCG je bila partner Ženskom poduzetničkom virtuelnom centru iz Zagreba u organizaciji Kongresa preduzetnica jugoistočne Evrope, održanog u Zagrebu (Hrvatska). U radnom dijelu konferencije učestvovala su predstavnice UPCG, Direkcije za razvoj MSP i Asocijacije poslovnih žena CG. Predstavnice Direkcije za razvoj MSP i UPCG su učestvovala na regionalnoj konferenciji “Dani poduzetništva žena” u Sarajevu. Na ovom događaju Crna Gora je predstavljena kao primjer dobre prakse zemlje koja jača institucionalnu infrastrukturu i unaprjeđuje kreditnu podršku ženama preduzetnicama. Uz podršku Direkcije za razvoj MSP, UPCG i APŽ su u Banja Luci učestvovala na “Prvoj konferenciji ženskog preduzetništva u Republici Srpskoj”. Predstavnicu UPCG je učestvovala u panel diskusiji i održala izlaganje o uspješnim primjerima institucionalne podrške razvoju ženskog biznisa u CG, kao i stanju i aktuelnostima po pitanju unapređenja zastupljenosti žena u menadžmentu kompanija u CG. Događaj upriličen pod okriljem Evropske mreže preduzetništva, organizovali su Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva RS, PK RS, Područna PK Banja Luka, Gender centar Vlade RS i Agencija za razvoj MSP RS, uz podršku EBRD i GIZ. Na konferenciji koju je organizovao Glavni grad Podgorica (u skladu sa AP za postizanje rodne ravnopravnosti u Glavnom gradu za 2016-2017), predstavnicu UPCG je u okviru panela o ženskom preduzetništvu, održala izlaganje “Podrška UPCG - pristup finansijama, znanjima i preduzetničkim vještinama” i prikazala promotivni audio-video spot UPCG „Ženska ruta“. Na konferenciji su učestvovala i predstavnice Direkcije za razvoj MSP i Asocijacije poslovnih žena; Brojnim nastupima svojih predstavnika/ca, Direkcija, UPCG i Asocijacija poslovnih žena CG su bile veoma aktivne po pitanju medijske promocije ženskog preduzetništva (intervjui, izjave, gostovanja...). UPCG i TVCG su 2017.g. nastavile saradnju koja podrazumijeva da se u okviru TV emisije „Biznis info“ (na programu četvrtkom, u 17.30h, na 1. programu TVCG), kreira sadržaj namijenjen promociji uloge, značaja i potencijala ženskog preduzetništva, primjera institucionalne podrške, kao i uspješnih žena u biznisu i menadžmentu. Realizovan veliki broj gostovanja u medijima (TV, radio), intervju u novinama i na portalima. Realizovan veliki broj gostovanja u medijima	Uspješno
-------	--	---	---	----------

			(TV, radio), intervju u novinama i na portalima u kojima su učestvovalе članice Asocijacije poslovnih žena. PKCG, MINA BUSINESS	
1.4.2	Organizovan sajam ženskog preduzetništva	Podrška većoj vidljivosti ženskog preduzetništva	Predstavnice Direkcije, UPG i Asocijacije poslovnih žena učestvovalе su na sajmu ženskog preduzetništva u okviru Jadranskog sajma u Budvi	Uspješno
1.4.3	Promocija IPA 2014 – oblast: žensko preduzetništvo na lokalnom nivou	Osnažene lokalne institucije i žene u preduzetništvu	U okviru EU finansiranog projekta „Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje“, objavljena je publikacija „Podrška razvoju ženskog preduzetništva – Vodič za otpočinjanje biznisa“ čiji su izdavači Opština Rožaje i UPG. Elektronska verzija ove publikacije dostupna je na web sajtu UPG. Realizovan veliki broj gostovanja u cilju promocije projekta Ekonomsko osnaživanje žena u opštinama Podgorica i Nikšić, u okviru programa Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti, čiji su nosioci UNDP i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, APŽ i Udruženje preduzetnica. U okviru projekta IPA 2014 “Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“, koji realizuju Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, sprovode se u kontinuitetu aktivnosti vezane za oblasti: antidiskriminacija, jačanje kapaciteta, političko osnaživanje, ekonomsko osnaživanje i borba protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. U oblasti ekonomskog osnaživanja žena realizovane su sljedeće aktivnosti -U oblasti ekonomskog osnaživanja žena, završeni su ciklusi obuka preduzetnica u Glavnom gradu Podgorica i opštini Nikšić - u svakom gradu 4 ciklusa četvorodnevni treniga – 60 žena u Podgorici i 78 žena u Nikšiću. 29 žena u Nikšiću izradilo biznis planove za dalju upotrebu, a u Podgorici 10 gotovih biznis planova, i 12 u procesu izrade, a dok je 5 žena registrovalo biznise u Podgorici. -Osnovana ženska politička mreža, koju čine predstavnice 12 pozicionih i opozicionih partija u Crnoj Gori, i organizovana je konferencija za medije na kojoj je ŽPM predstavile zahtjev za posebnim sredstvima za	Uspješno

			žensko preduzetništvo u okviru javne rasprave za budžete u lokalnim samoupravama. PKCG u saradnji sa Univerzitetom Mediteran i preduzećem Frutiera, realizovala je projekat „Inovacija preduzetništva u turizmu kroz proizvodnju gastro suvenira zasnovanih na lokalnim inputima-GAS2GO“. Opšti cilj ovog Projekta je bio jačanje inovativnih kapaciteta preduzeća kroz podsticanje saradnje biznis sektora sa naučnim istraživačkim / obrazovnim sektorom. Projekat je trajao godinu dana i završen je u avgustu 2017.godine	
1.4.4	Organizovanje okruglih stolova na temu ekonomskog osnaživanja žena	Organizovani okrugli stolovi	UPCG i Međunarodna organizacije rada (ILO), u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja, Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, Direkcijom za razvoj MSP i APŽ, organizovali su u Podgorici Konferenciju „Žene u menadžmentu u Crnoj Gori - Podrška liderstvu i profesionalnom razvoju žena u Crnoj Gori. Događaj je organizovan u okviru istoimenog projekta UPGC, podržanog od strane ILO (ovaj projekat je dio regionalnog projekta ILO I UNDP "Promocija inkluzivnih rješenja na tržištu rada na Zapadnom Balkanu" koji finansira ADA). PKCG U sklopu projekta realizovane su dvije radionice: - Interaktivna radionica u cilju identifikovanja tradicionalnih proizvoda na osnovu tradicionalnih sirovina Radionica sa motivom ciljem povećanja preduzetništva kod žena i tradicionalnih proizvođača hrane Udruženje Preduzetnica Crne Gore organizovalo je je konferencije „Timski rad u cilju profesionalne i društvene adaptacije žena iz teže zapošljivih kategorija i lica sa invaliditetom“ i „Nova znanja,nove šanse“.	Uspješno
1.4.5	Realizacija promotivnih aktivnosti u okviru najšire javnosti o efektima realizovanih programa	Povećana zainteresovanost žena da startuje svoj biznis	U okviru EU projekta „<i>Work – Family Balance</i>“ koji u CG <i>partnerski sprovode UPGC i USSCG, kreirana je</i> publikacija za djevojčice i djevojke, pod nazivom „Biraš zanimanje? Biraj na svoj način“. Cilj je ohrabriti vanje djevojčica da razvijaju svoje talente i upisuju odgovarajuće srednje škole i fakultete koji ih vode do željene profesije. Publikacija sadrži primjere uspješnih žena preduzetnica iz CG i zemalja okruženja koje posluju u tradicionalno “muškim” oblastima, čime pomaže i eliminisanju stereotipa u pogledu rodne podjele profesija, i podstiče djevojke da biraju zanimanja iz oblasti tehničkih i prirodnih nauka,	Uspješno

			informativnih tehnologija i dr. Predstavnicu UPGC učestvuje u radu <i>Biznis savjetovanište za žene i mlade</i>. Savjetovanište ima sjedište u prostorijama Biroa za ekonomsku saradnju i podršku biznis zajednici Glavnog grada, a predstavlja zajedničku aktivnost Biroa i APŽ. Savjetovanište pruža besplatne konsultativne usluge iz oblasti otpočinjanja i razvoja biznisa (četvrtkom, u terminu od 17.00 do 19.00h).	
Mjera: M5 - Promocija održivog preduzetništva i realizacija programa podrške za brzorastuće i inovativne poslovne poduhvate žena				
1.5.1	Realizacija promotivnih aktivnosti u okviru javnog sektora i najšire javnosti o efektima realizovanih programa podrške postojećim biznisima preduzetnica	Povećan broj žena opstali u biznisu, Definisani predlozi za unapređenje programa podrške	U okviru TV emisije „Biznis info“, koja se realizuje u saradnji UPGC i TVCG, jednom mjesečno je prikazivan sadržaj koji promovise uspješne žene preduzetnice, značaj razvoja ženskog biznisa, kao i aktivnosti tj. programe podrške koji se realizuju u CG. Predstavnicu/e Direkcije, UPGC, PKCG, Asocijacije poslovnih žena učestvovali na konferenciji „Moć žene“ organizovana pod okvirom Svjetskog dana ženskog preduzetništva. Događaj je organizovalo Udruženje preduzetnica Crne gore I okupio je veliki broj učesnika/ca iz zemlje i regiona kojima su bili predstavljeni dobri primjeri prakse preduzeća koja su u vlasništvu žena kao I mogućnosti za dobijanje dodatnih finansijskih sredstava. Predstavnicu/e PKCG učestvovali su na Konferenciji “Najbolje za Bijelo Polje - razvojem preduzetništva i proizvodnjom zdrave hrane protiv siromaštva” organizovana u sklopu Svjetskog dana žena na selu, Svjetskog dana zdrave hrane i Svjetskog dana borbe protiv siromaštva. Cilj Konferencije je bio promocija proizvodnje zdrave hrane, kao potencijalne djelatnosti u borbi protiv siromaštva I afirmacija ženskog preduzetništva na selu. Skup je održan u Bijelom Polju. IRFCG je tokom 2017.godine održao seminare o ženskom preduzetništvu u okviru edukativnog programa „Možes i ti“. Ovom prilikom su promovisani programi koje IRFCG nudi preduzetnicama. Udruženje preduzetnica Crne Gore već petu godinu organizuje u	Uspješno

			međunarodnu konferenciju „Moć žene“ kojom se obilježava Svjetski dan ženskog preduzetništva. Konferencija pored žena u biznisu i privredi, okuplja i donosiocice političkih i društvenih odluka u zemlji i regionu. Sama konferencija obuhvata panel diskusije i B2B sastanke žena iz regiona, a praćena je sajmom ženskog preduzetništva i dodjelom nagrada uspješnim preduzetnicama, institucijama i pojedencima koji podstiču razvoj ženskog preduzetništva. Konferencija podstiče jačanje i umrežavanje žena regiona, promoviše žensko preduzetništvo, zagovara veće učešće žena u kreiranju poslovnog okruženja i razvoju privrede, o alternativama i povezivanju tržišta, dobrim primjerima i praksama preduzetništva i jačanju kapaciteta poslovnih organizacija koje se bave ženskim preduzetništvom.	
Mjera: M6 - Uspostavljanje i unapređenje ženskih biznis inkubatora na nivou sva tri regiona uz povoljnije uslove boravka				
1.6.1	Razmotrene mogućnosti uspostavljanja inkubatora za početnice u biznisu	Obavljeni pregovori sa opštinama Odabrane lokacije Definisani ključna akteri	Projekat „Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje“, koji sprovodi opština Rožaje u partnerstvu sa UPCG i Fakultetom za državne i evropske studije (FDES), a saradnik je APŽ, uključuje razmatranje mogućnosti i realizaciju početnih aktivnosti usmjerenih osnivanju ženskog biznis inkubatora u ovoj opštini. APŽ je imala pregovore sa opštinama Nikšić, Podgorica i Rožaje.	Uspješno
Mjera: M7 - Analiza regulatornog okvira obavljanja preduzetničke aktivnosti s posebnim aspektom na rodnost				
1.7.1	Analiziran regulatorni okvir sa aspekta identifikovanih barijere za razvoj ženskog preduzetništva	Utvrđen predlog za izmenu propisa	U okviru projekta „Promocija tranzicije sa formalne na neformalnu ekonomiju“, UPCG je u saradnji sa Međunarodnom organizacijom rada (ILO) organizovala konferenciju „Jaka privreda – uspješna Crna Gora“ na kojoj je predstavljen novi strateški dokument UPCG „Izveštaj o parafiskalitetima u Crnoj Gori“. Izveštaj UPCG sadrži rezultate istraživanja o stanju parafiskalnih nameta (takse i naknade) na nivou države i lokalnih samouprava, koji opterećuju poslovanja naročito malih i srednjih preduzeća. Takođe, Izveštaj sadrži i preporuke na koji način konsolidovati i smanjiti broj i/ili troškove istih. Istraživanje je sprovedeno među 300 privrednika iz sva tri regiona Crne Gore, dok su anketama i intervjuima obuhvaćeni i predstavnici 23 jedinice lokalne samouprave, kao i Zajednice opština Crne Gore. Uzorak je kreiran u skladu sa podacima Monstat-a, a upitnik u saradnji sa ILO.	Uspješno

			UPCG će u toku 2018.god, uz podršku ILO, implementirati projekat koji predstavlja nastavak rada po ovoj oblasti, a u kojem će se UPGC fokusirati na tri lokalne samouprave za koje će uraditi detaljan popis postojećih parafiskaliteta, te pokušati da utiče na smanjivanje/ukidanje određenih parafiskaliteta.	
Mjera: M8- Unapređenje regulatornog okvira koji će eliminisati rodnu nejednakost i osigurati pojednostavljenje i predvidivost kroz smanjenje broja procedura, potrebne dokumentacije i smanjene troškove				
1.8.1	Preispitati mogućnost smanjenja poreskih troškova u prvoj godini poslovanja žena preduzetnica	Olakšavanje poslovanja preduzetnica u startovanju biznisa		
1.8.2	Predložene promjene regulatornog okvira koji će eliminisati rodnu nejednakost, ali i osigurati pojednostavljenje kroz smanjenje broja procedura, potrebne dokumentacije i troškova imajući u vidu princip Think Small First, preporuke EU i primjera dobre prakse	Smanjen broj procedura, potrebne dokumentacije i troškova, na nivo preporučenih normi u EU	U okviru EU projekta "Work – Family Balance", UPGC je u saradnji sa Unijom slobodnih sindikata Crne Gore (USSCG) organizovala radionicu "Politike koje podstiču usklađivanje poslovnog i privatnog života i rodnu ravnopravnost i njihova primjena u praksi". Na događaju nisu dati predlozi izmjene propisa, već je akcenat stavljen na unaprijeđenje znanja o zakonodavstvu EU i Slovenije koje reguliše oblast usklađivanja profesionalnog i privatnog života i postizanje rodne ravnopravnosti, te o socijalnom dijalogu i kolektivnom pregovaranju u EU i SLO, kao i o politici rodne ravnopravnosti u CG.	Uspješno
Mjera: M10 – Na nivou lokalnih samouprava provjeriti opravdanost i visinu pojedinih lokalnih taksi, posebno s aspekta uticaja na razvoj ženskog preduzetništva.				
1.10.1	Na nivou lokalnih samouprava preispitana politika lokalnih taksi	Olakšavanje poslovanja preduzetnica u startovanju biznisa	UPGC je uz podršku ILO 24.11.2017.g. organizovala događaj „Jaka privreda – uspješna Crna Gora“, na kojem je predstavljen novi strateški dokument UPGC „Izveštaj o parafiskalitetima u Crnoj Gori“ Uz rezultate istraživanja o stanju na nivou države i lokalnih samouprava, Izveštaj sadrži i preporuke na koji način konsolidovati i smanjiti broj i/ili troškove postojećih parafiskalnih nameta u Crnoj Gori (obrađen je ukupan uticaj, bez podjele na m/ž aspekt vlasništva nad biznisom) Privredna komora Crne Gore je izradila analizu fiskaliteta na nacionalnom i lokalnom nivou sa preporukama Identifikovani su nameti koje je moguće eliminisati ili pak smanjiti, te time doprinijeti rasterećenju privrede i unapređenju poslovnog ambijenta. Analiza sadrži i uporednu praksu u zemljama regiona i zemljama EU, zatim rezultate istraživanja koje je sprovedeno u svrhu prikupljanja relevantnih podataka i stavova privrede, te zaključke i preporuke. Među ukazanim konkretnim problemima su visoke administrativne takse neproporcionalne uslugama koje privrednici dobijaju njihovim plaćanjem, kao i komunalne koje se znatno razlikuju po jedinicama lokalnih samouprava, i samim tim ne predstavljaju realan trošak kako je definisano zakonom	Uspješno

STRATEŠKI PRIORITET 2. BOLJI PRISTUP FINANSIJAMA

	Planirane aktivnosti	Očekivani rezultati	Realizovane aktivnosti	Ocjena ostvarenih rezultata
Mjera: M11 – Kreiranje i promovisanje posebnih grant programa za žene koje pokreću biznis (start-up program koji nije samo za nezaposlene žene)				
2.11.1	Izrada studije izvodljivosti	Utvrđen okvir za realizaciju programa	U okviru projekta IPA 2014 “Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti”, koji realizuju Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, urađena je studija sa predlozima najboljih praksi za uspostavljanje garantnih fondova za preduzetništvo urađena je analiza lokalnih politika i kapaciteta od značaja za razvoj ženskog preduzetništva;	Uspješno
2.11.2	Realizacija grant programa za žene koje pokreću biznis	Povećan broj žena koje startuju svoj biznis Realizacija grant programa podrške za nove preduzetnice u okviru posebnog projekta	U okviru EU projekta „Mladi su budućnost Crne Gore“ čiji je nosioc UPGC, a partner ZZCG, UPGC je dodijelila nefinansijske grantove za otpočinjanje biznisa. Konkretno, nakon što je kreirala i sprovela poseban program obuke za 100 mladih i nezaposlenih lica - žena i muškaraca (u okviru 2 modula), UPGC je za 10 (od ukupno 40) polaznika/ca obuke iz oblasti preduzetništva, omogućila da, kao nosioci najboljih biznis ideja, dobiju nefinansijske grantove za pokretanje sopstvenog biznisa u pojedinačnom iznosu od po 1.000 EUR (ukupno 10.000 EUR). U odnosu na ukupan broj dodijeljenih grantova (10), žene su dobile šest (6), a muškarci četiri (4) granta.	Uspješno
Mjera: M12 –Unaprediti finansiranje ženskog preduzetništva u okviru IRFCG i ZZCG kreiranjem novih i unapređenjem postojećih instrumenata u skladu sa potrebama i mogućnostima žena preduzetnica, a čija će se dostupnost biti jednaka u ruralnim i urbanizovanim oblastima				
2.12.1	Realizovani posebni programi podrške namenjeni preduzetnicama	Povećan broj žena preduzetnica koje su dobile finansijsku podršku	Tokom 2017.godine je u na osnovu 3 kreditne linije odobreno 34 projekta u vrijednosti od 2,4mil EUR • Program podrške ženama u biznisu – UNDP – Finansirana su 14 kredita sa iznosom od 128.923 EUR; • Program podrške ženama u biznisu - Finansirano je 15 kredita sa iznosom od 2.090.000EUR; • Program podrške ženama u biznisu – start up - Finansirano je 5 kredita sa iznosom od 159.618EUR ZZCG u cilju podsticanja preduzetništva sprovodi Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori (Inovirani program samozapošljavanja). U 2017. godini je za nezaposlena lica isfinansirano 29 kredita vrijednih 160.000€, čijom realizacijom je omogućeno otvaranje 32 nova radna mjesta. Od ovog broja, 14	Uspješno

			kredita je dodijeljeno nezaposlenim licima ženskog pola (48,3% u odnosu na ukupan broj dodijeljenih kredita nezaposlenim ženama) u iznosu od 85.000€ (53,12% ukupno dodijeljenih finansijskih sredstava je opredijeljeno za osobe ženskog pola).	
Mjera: M13 – Ispitati mogućnost osnivanja garantnog fonda ili posebne garancijske sheme za žene preduzetnice za start-up kredite				
2.13.1	Urađena studija izvodljivosti	Preporuke za uspostavljanje garancijskog fonda ili šeme	Tokom 2017.godine Vlada CG je usvojila informacija o osnivanju Garantnog fonda u okviru IRF CG. U novembru 2017 je usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o IRF CG čime su se stekli uslovi za realizaciju Garantnog fonda, što se očekuje početkom 2018.godine	Uspješno
Mjera: M14 - Pripremiti poseban program obuke za ključno osoblje finansijskih institucija kako bi bolje razumjeli potrebe žena preduzetnice				
2.14.1	Realizovan program obuke Osnovano Biznis savjetovalište za žene i mlade u Glavnom gradu, koje vodi APŽ	Povećana svesnost o potrebama preduzetnica Aktivnosti u savjetovalištu će se sprovoditi i u 2017.	Nastavljen rad Biznis savjetovališta za žene i mlade u Glavom gradu. Radionice se održavaju 4 puta mjesečno (četvrtkom u terminu od 17-19h). Pružene savjetodavne usluge, preko 100 korisnika.	Uspješno
Mjera: M15 – Promovisanje specifičnih potreba žena preduzetnica u okviru saradnje sa bankarskim sektorom, koje treba da rezultira uspostavljanjem specifičnih bankarskih instrumenata namenjenih ženama preduzetnicama				
2.15.1	Promocija ženskog preduzetništva u okviru javnog i bankarskog sektora	Identifikovane mogućnosti za napređenjem bankarske ponude	Koordinacioni odbor za žensko preduzetništvo PKCG, na sjednici 27. aprila 2017. godine, predstavio je aparat Evropske banke za obnovu i razvoj pod nazivom Business Lens, koji se fokusira na sedam ključnih oblasti poslovanja. Business Lens aparat fokusira se na sedam ključnih oblasti poslovanja, kao što su finansijsko upravljanje i učinak, poznavanje tržišta, marketing i prodaja, ljudski resursi, strategija i organizacija, upravljanje rizikom i operacije. Na taj način se dolazi do analize poslovanja iz potpuno nove perspektive, pomažući preduzetnicama da identifikuju prednosti, ali i prilike za dalji razvoj. Nakon popunjavanja upitnika, Business Lens kreira izvještaj prikazujući rezultate, kao i objašnjenje na koji način se može dalje razvijati i finansirati biznis. Održan sastanak APŽ i EBRD u cilju unapređenja bankarske ponude	Uspješno
2.15.2	Razmatranje mogućnosti za uvođenje novih instrumenata za finansiranje žena preduzetnica	Povećana ponuda banaka uz povoljnije uslove	Tokom 2017.godine Vlada CG je usvojila informacija o osnivanju Garantnog fonda u okviru IRF CG. U novembru 2017 je usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o IRF CG čime su se stekli uslovi za realizaciju Garantnog fonda, što se očekuje početkom 2018.godine U okviru projekta IPA 2014 „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“ koji sprovode Ministarstvo za	Uspješno

			ljudksa i manjinska prava i kancelarija UNDP u Crnoj Gori formirana je Ženska politička mreža. Na inicijativu ŽPM 6 opština (Podgorica, Budva, Bar, Danilovgrad, Berane, Herceg Novi) opredijelile su posebna sredstva za razvoj ženskog preduzetništva u budžetima za 2018. Ukupan iznos 120,000 EUR.	
--	--	--	---	--

STRATEŠKI PRIORITET 3. OBEZBEĐENJE POTREBNIH ZNANJA I VEŠTINA

	Planirane aktivnosti	Očekivani rezultati	Realizovane aktivnosti	Ocjena ostvarenih rezultata
	Mjera: M16 – Razviti specijalizovane programe obuke na osnovu TNA čime će se osigurati pristup žena znanjima i vještinama potrebnim u različitim fazama preuzetničkog ciklusa uz subvencioniranje troškova			
3.16.1	Godišnja TNA analiza žena preduzetnica	Kontinuirano utvrđivanje potreba preduzetnica za specifičnim treninzima	U okviru EU projekta „Mladi su budućnost Crne Gore“, kao i EU projekta „Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje“, razvijeni su posebni programi obuke za žene preduzetnice. U okviru projekta “Žene u menadžmentu u Crnoj Gori: Podrška liderstvu i profesionalnom razvoju žena u Crnoj Gori” koji je UPCG realizovala uz podršku ILO, UPCG je kreirala program obuke namijenjen unapređenju menadžerskih znanja i vještina (za žene preduzetnice i žene menadžerke).	Uspješno
3.16.2	Realizacija treninga za preduzetnice	Organizovani treninzi za preduzetnice na aktuelne teme	U okviru projekta IPA 2014 „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“ koji sprovode Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i kancelarija UNDP u Crnoj Gori, uz finansijsku podršku EU, a aktivno su uključene Asocijacija poslovnih žena CG i Udruženje preduzetnica CG organizovani su različiti ciklusi edukacije Treninzi u Podgorici realizovani u 5 ciklusa. Svaki uključio 3-dnevne treninge, kao i 10 jednodnevnih na specifične teme (Registracija, administracija i vođenje biznisa; Promocija proizvoda na društvenim mrežama; Poslovna komunikacija; Poreski sistem; Ljudski resursi i odabir tima; Liderstvo i motivacija; Marketing; Finansijski menadžment; Umrežavanje sa poslovnim subjektima; Prodaja).	Uspješno

			Treninzi u Nikšiću realizovani u 4 ciklusa. Svaki uključio 4-dnevne treninge, kao i 8 jednodnevnih treninga, na navedene specifične teme. Ukupan broj žena koji je do sada prisustvovao treninzima je 134; 14 žena u Nikšiću izradilo biznis planove, 15 je u procesu izrade U Podgorici 10 gotovih biznis planova, i 12 u procesu izrade; 6 žena registrovale biznise u Podgorici, u Nikšiću 7 Urađena studija sa predlozima najboljih praksi za uspostavljanje garantnih fondova za preduzetništvo U okviru programa „Podrška preduzetništvu“ koji je realizovala Direkcija za razvoj MSP u saradnji sa IRFCG obuku je prošlo 10 žena, (na sljedeće teme: Načini registracije sopstvenog preduzeća, Osnove računovodstva za početnike, Izrada biznis plana i Osnove poslovne komunikacije) U okviru EU projekta „<i>Mladi su budućnost Crne Gore</i>“, UPCG je za 100 mladih i nezaposlenih lica (žene i muškarci) obezbijedila učešće na treninzima i obukama kreiranim u okviru dva modula: 1) motivacioni treninzi – NLP metodologija (100 polaznika); 2) treninzi iz oblasti marketinga, PR i prodaje (60 polaznika), i treninzi iz oblasti preduzetništva i preduzetničkih vještina (40 polaznika). U okviru EU projekta „<i>Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje</i>“, organizovana je obuka za buduće preduzetnice - nezaposlene žene iz opštine Rožaje zainteresovane da započnu sopstveni biznis. Program edukacije uključuje obuke: 1) za sticanje interpesonalnih vještina - u organizaciji FDES; 2) za sticanje preduzetničkih znanja i vještina - u organizaciji UPCG; 3) za ECDL - u organizaciji FDES. U okviru projekta „<i>Žene u menadžmentu u Crnoj Gori: Podrška liderstvu i profesionalnom razvoju žena u Crnoj Gori</i>“, UPCG je organizovala 4 treninga na teme: 1. Unapređivanje komunikacije 2. Asertivnost je izbor uspješnih 3. Faktor X uspjeha žena menadžerki 4. Moć prezentovanja & pregovaranja.	
--	--	--	--	--

Mjera: M17 – Uvesti posebne programe mentorstva i savjetodavne podrške za žene u svim fazama poslovnog razvoja i da budu dostupni ženama iz sva tri regiona Crne Gore, te da su prilagođeni radnom vremenu i obavezama žena preduzetnica				
3.17.1	Mentorska podrška preduzetnicama i izrada programa obuke	Urađeni biznis planovi Urađen program obuke	U okviru EU projekta „Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje“, od strane UPCG i APŽ je pružena mentorska podrška ženama preduzetnicama – i u fazi koja prethodi osnivanju preduzeća (priprema biznis plana) i u fazi nakon pokretanja biznisa. Projekat Ekonomsko osnaživanje žena u opštini Nikšić. Mentorska podrška ženama u opštini Rožaje u okviru projekta Ekonomsko osnaživanje žena u opštini Rožaje (nosioci projekta opština Rožaje, Fakultet za državne i evropske studije, UPCG, APŽ pridruženi partner) Investiciono-razvojni fond Crne Gore (IRF CG) i Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZ CG) su uspostavili međupartnerski odnos u cilju dinamiziranja podrške nezaposlenim licima u Crnoj Gori da pokrenu sopstveni biznis. Kao rezultat potpisanog Sporazuma, IRF CG u saradnji sa ZZZ CG realizuje kampanju pod sloganom „Šansa za posao“, koja između ostalog ima za cilj promociju finansijskih instrumenata podrške namijenjene posebnim ciljnim grupama: ženama u biznisu, kao i drugim specijalnim ciljnim grupama. Pripremljeni su različiti ciklusi edukacije koji se odnose na osnivanje preduzeća, marketing, izradu biznis plana i sl. Edukacija se obavlja nakon zajedničke prezentacije predstavnika IRFCG i ZZZCG, u prostorijama lokalnih jedinica ZZZCG u skladu sa interesovanjem kandidata.	Uspješno
3.17.2	Realizovan program savjetodavnih usluga	Nastavak aktivnosti po pitanju pružanja podrške preduzetnicama – u svim fazama poslovnog razvoja (usluge savjetovanja)	Navedeno predstavlja redovnu aktivnost koju UPCG godinama sprovodi za svoje članice. U okviru <i>Biznis savjetovaništa za žene i mlade</i> (smješteno u prostorijama Biroa za ekonomsku saradnju i podršku biznis zajednici Glavnog grada), nastavljena je aktivnost koja se sprovodi od 2015.god, a podrazumijeva program pružanja besplatnih konsultatskih usluga iz oblasti otpočinjanja i razvoja biznisa. Rad Savjetovaništa predstavlja zajedničku aktivnost Biroa i APŽ – savjetodavne usluge (jednom nedeljno) pružaju članice APŽ, kao i jedna predstavnica UPCG. Biznis savjetovanište za žene i mlade u Glavnom gradu u koji realizuju Asocijacija poslovnih žena i glavni grad 100 žena	Uspješno

Mjera: M18 - Unaprijeđenje postojećih programa obuke za preduzetnice (potencijalne i postojeće) shodno njihovim kapacitetima, interesovanjima i potrebama uz angažovanje i uspješnih žena preduzetnica koje bi polaznicama prenosile svoje znanje i iskustvo iz prakse				
3.18.1	Realizovan program obuke kao primeri dobre prakse koji sprovode žene preduzetnice Biznis savjetovalište za žene i mlade u Glavnom gradu	Podignuta svesnost o uspešnosti žena kao redusetnica Unapređeno poslovanje preduzetnica	Realizovane obuke i program mentorstva u okviru projekta „Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje” (UPCG I APŽ). Takođe,UPCG je upućivala svoje članice na korišćenje konsultantskih usluga u okviru Biznis savjetovališta za žene i mlade. Kontinuirani rad Biznis savjetovališta. • Preko 100 žena koristilo savjetodavne usluge	Uspješno
3.18.2	Sprovoditi programe obuke i seminare za žene koje otpočinju privatni biznis ili su vlasnice MSP, uz posebne obuke za žene iz teže zapošljivih kategorija	Realizovan nastavak aktivnosti po pitanju edukacije preduzetnica (seminari, treninzi)	U okviru EU projekta „Razvoj ženskog preduzetništva u opštini Rožaje”, kreiran i sproveden program obuke za nezaposlene žene iz opštine Rožaje koje su zainteresovane da započnu sopstveni biznis. Udruženje Preduzetnica Crne Gore organizovalo je je konferencije „Timski rad u cilju profesionalne i društvene adaptacije žena iz teže zapošljivih kategorija i lica sa invaliditetom“ i „Nova znanja,nove šanse“. Udruženje preduzetnica Crne Gore Gore i NVO „Spirit Art Montenegro relizovali su projekat „ Afirmacija tradicije kroz radionice na Sjeveru Crne Gore“ Cilj projekta je afirmacija tradicije u funkciji očuvanja i promocije kulturnih i nacionalnih vrijednosti sjevernog regiona Crne Gore kroz radionice. Pojekat je imao zadatak da predstavi načine i mogućnosti Sjevernog regiona Crne Gore,da tradiciju i nasleđe utka u autentične proizvode-suvenire. Projekt je predstavio ciljnoj grupi način na koji su uspješni proizvođači suvenira - autentičnih proizvoda iz svih djelova Crne Gore iskoristili tradiciju i folklor, sačuvali je i prenijeli kroz tržišnu formu obezbeđujući na jednoj strani sopstvenu egzistenciju, a na drugoj strani bogatu turističku i kulturnu ponudu Crne Gore. Specifični cilj projekta je bio promovisanje i podsticanje kreativnosti u izradi suvenira, ukrasa, mozaika i ostalih rukotvorina.	Uspješno

STRATEŠKI CILJ 4. PROMOCIJA, UMREŽAVANJE I ZAGOVARANJE INTERESA ŽENA PREUZETNICA

	Planirane aktivnosti	Očekivani rezultati	Realizovane aktivnosti	Ocjena ostvarenih rezultata
Mjera: M20 - Sprovođenje kampanje o značaju ženskog preduzetništva od nacionalnog do lokalnog nivoa na svim medijima, uz kontinuirane tv i radio emisije i novinske priloge				
4.20.1	Kontinuirana realizacija medijske kampanje	Povećanje zainteresovanosti žena za razvojem i unapređenjem biznisa Nastavak aktivnosti po pitanju medijske promocije	UPCG je u kontinuitetu sprovedla čitav niz aktivnosti koje su rezultirale intezivnom medijskom promocijom značaja, uloge i potencijala ženskog preduzetništva, kao i uspješnih žena preduzetnica i menadžerki. Navedeno je ostvareno kroz brojne intervjuje i gostovanja predstavnika/ca UPCG u štampanim, elektronskim i online medijima, kao i kroz emisiju „Biznis info“ koja se realizuje u saradnji TVCG i UPCG. APŽ kontinuirano promoviše žensko preduzetništva u medijima. Udruženje preduzetnica Crne Gore Gore u 2017.g. piblikovalo Katalog preduzetnica Podgorice. Cilj ove publikacije je da predstavimo žene koje svojim aktivnostima i djelovanjem stvaraju bolji poslovni ambijent u Glavnom gradu. Svojim aktivizmom i profesionalnim zalaganjem ove žene su doprinijele razvoju lokalne zajednice, pomjerajući granice između tradicionalnih shvatanja “muških” i “ženskih” poslova. Kroz njihove lične priče, prikazujući načine na koje su one uspjele da se ostvare u radu, postignu ekonomsku nezavisnost i izbore sa barijerama i društvenim stereotipima želimo da podstaknemo ostale žene da postanu aktivnije.	Uspješno
4.20.2	Održavanje specijalizovanih TV i radio emisija	Prisutnost ženskog preduzetništva u svakodnevnom životu najšire zajeenice	TV emisija „Biznis info“ emituje se svakog četvrtka, s početkom u 17.30h, na 1. programu TVCG, a realizuje u saradnji TVCG i UPCG. Jednom mjesečno, tematika emisije je u potpunosti posvećena ženskom preduzetništvu (često i ženama u menadžmentu) i za tu potrebu UPCG organizuje intervjuje sa uspješnim ženama preduzetnicama, kao i sa predstavnicama/cima javnog, privatnog i civilnog sektora koji svojim djelovanjem pružaju podršku razvoju ženskog biznisa u CG.	Uspješno
Mjera: M21 - Unaprijediti kapacitete udruženja poslovnih žena, jačati umrežavanje i međusobnu saradnju preduzetnica, posebno na na lokalnom nivou, Jačanje, kao i saradnju žena preduzetnica sa drugim udruženjima (networking) i promocija svetskih trendova (npr. koncept “coworking”)				

4.21.1	Kreiranje akcionog plana za unapređenje kapaciteta udruženja poslovnih žena Apliciranje za sredstva za sprovođenje projekata u okviru IPA poziva	Upravljanje procesom unapređenja udruženja preduzetnica u narednom periodu	APŽ je aplicirala na nekoliko EU projekata. Partnerski učestvuje u projektu Stronger, koji se sprovodi u okviru IPA Interreg programa saradnje Hrvatska-BiH-Crna Gora	Uspješno
4.21.2	Sprovođenje specifičnih obuka i aktivnosti u skladu sa akcionim planom Realizacija projekta Obuka na radu i mentoring za žene i mlade sa fokusom na sjeveroistočni region Crne Gore. Nosilac projekta organizacija Help, partneri APŽ i Opština Berane	Povećan broj članica Unapređena uloga udruženja Razvijene nove aktivnosti udruženja	U partnerstvu sa Help-om APŽ je realizovala projekat "Obuka na radu i mentoring za žene i mlade, sa fokusom na sjeveroistočni region", u periodu od 1 novembra 2016. do 1. novembra 2017. godine. Realizovana je obuka nezaposlenih mladih ljudi i žena kod poslodavaca u trajanju od 6 mjeseci. Takođe, dodijeljeni su grantovi poslodavcima u iznosu do 2.000,00€ za kupovinu mašina i alata.	Uspješno
4.21.3	Uspostavljanje saradnje sa drugim udruženjima u zemlji i na međunarodnom nivou,	Unapređenje umrežavanja i internacionalizacija poslovanja Razvoj novih usluga	UPCG je uspostavila saradnju sa Ženskim poduzetničkim virtuelnim centrom iz Zagreba, Privrednom komorom Republike Srpske, kao i Razvojnom agencijom Žepče BiH. Saradnja, između ostalog, podrazumijeva pružanje podrške povezivanju i umrežavanju žena preduzetnica. APŽ učestvovala na Kongresu žena poduzetnica u Zagrebu, mart 2017. Summit liderki, Skoplje, februar 2017. Regionalni ekonomski forum Perspektive, Dubrovnik, mart 2017. Predstavnici/e PKCG su okviru Foruma jadransko-jonskih privrednih komora (AIC Forum), u Raveni, učestvovali na desetom kongres preduzetništva žena jadransko-jonskog područja na temu "Doprinos ženskog preduzetništva održivom rastu u digitalnom dobu". Kongres je bio je usmjeren na inovativne aspekte preduzetništva žena, uticaj tehnologije, industriju 4.0 i srodne mogućnosti odnosno programe digitalnih inovacija, mogućnosti finansiranja i podrške institucija u osnaživanju žena. Udruženje preduzetnica Crne Gore od 2013. godine organizuje nacionalni konkurs za izbor malog ili srednjeg preduzeća koja podržavaju porodicu, a pobjednika nacionalnog konkursa šalje na internacionalno takmičenje za izbor malog ili srednjeg preduzeća koje podržava porodicu u Jugoistočnoj Evropi. Inicijativa	Uspješno

			„Preduzeća koja podržavaju porodicu u Jugoistočnoj Evropi”, plod je napora Balkanskog udruženja žena u zanatstvu (nacionalnih preduzetničkih i zanatlijskih udruženja žena) iz Albanije, Bugarske, Kosova, Makedonije, Moldavije, Rumunije, Srbije (Niša i Novog Sada), Hrvatske (Varaždina) i preduzetnica Crne Gore. Organizuje se u okviru projekta „Zapadni Balkan”, uz koordinaciju Balkanskog biroa za potpomaganje srednjeg staleža, finansiranog od strane Federalnog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj Njemačke	
4.21.4	Pomoć članicama za uključivanje u klastere i lance vrijednosti	Unapređeno poslovanje članica kroz poslovnu uključenost u klastere ili lance vrednosti	PKCG je partner u projekatu „Bolji pristup rastu: klasteri i konkurentnost-umrežavanje jadranske regije” (Bacar) koji ima za cilj jačanje institucionalne infrastrukture i usluga, unapređivanje konkurentnosti kroz izgradnju pristupa klastera u oblastima kreativne industrije, turizma i ruralnog razvoja. Kontinuirana aktivnost APŽ	Uspješno
4.21.5	Jačati umrežavanje i saradnju sa domaćim i međunarodnim Udruženjima, koja se bave tematikom ženskog preduzetništva.	Uspostavljena saradnja sa drugim udruženjima	Nastavljena saradnja UPGC sa organizacijama na međunarodnom nivou čije polje djelovanja uključuje i podršku razvoju ženskom preduzetništvu. APŽ, Direkcija, PKCG i Udruženje preduzetnica imaju kontinuiranu saradnju sa udruženjima u regionu i svijetu.	Uspješno
Mjera: M23 – Uvođenje godišnje nagrade za žene preuzetnice uz promociju na svim nacionalnim i lokalnim medijima, uz finansiranje od strane javnog sektora				
4.23.1	Utvrdjivanje godišnje nagrade i akcionog plana za realizaciju	Podizanje svesnosti među ženama preduzetnicama i u najširoj javnosti Definisanje nagrađivanih kategorija	Udruženje preduzetnica Crne Gore od 2013. godine organizuje međunarodnu konferenciju „Moć žene” kojom se obilježava Svjetski dan ženskog preduzetništva. U okviru konferencije dodjeljuju se nagrada uspješnim preduzetnicama, institucijama i pojedencima koji podstiču razvoj ženskog preduzetništva.	
4.23.2	Realizacija procesa izbora i dodjele nagrada	Podizanje svesnosti među ženama preduzetnicama i u najširoj javnosti	Nagrade redovno dodijeljene i dobitnice promovisane u medijima	Uspješno
Mjera: M24 - Uspostavljanje kvalitetnih i ažurnih baza podataka članstva udruženja žena preduzetnica i formiranje jedinstvenog registra				
4.24.1	Uspostavljena elektronska baza podataka žena preduzetnica koja se redovo ažurira	Raspolaganje kvalitetnim podacima o članicama i njihovim potrebama	• UPGC ima svoju bazu podataka • PKCG posjeduje bazu podataka članica udruženja koja se redovno ažurira • APŽ posjeduje bazu podataka svojih članica • Udruženje preduzetnica CG posjeduje bazu svojih članica	Uspješno

Mjera: M25 – Uspostaviti stalni dijalog i saradnju udruženja preduzetnica sa predstavnicima javnog sektora od nacionalnog do lokalnog nivoa (vladine institucije, parlament, lokalne samouprave itd.), radi predstavljanja i ostvarenja svojih poslovnih interesa				
4.25.1	Uspostavljanje odbora za javno zagovaranje pri Asocijaciji poslovnih žena CG sa akcionim planom	Podizanje svesnosti o značaju dijaloga sa javnim sektorom u okviru udruženja	Kontinuirana aktivnost	Uspješno
4.25.2	Uspostavljanje redovnog dijaloga sa javnim sektorom na svim nivoima	Nastavak podrške aktivnostima javnog sektora (na lokalnom i nacionalnom nivou) po pitanju stvaranja okruženja koje podstiče razvoj ženskog preduzetništva	Kontinuirana saradnja sa institucijama na lokalnom i nacionalnom nivou. U okviru navedenih projekata u 2017. godini APŽ uspješno realizovala saradnju sa lokalnim upravama Podgorice, Nikšića, Berana i Rožaja. Kontinuirana saradnja sa Direkcijom za mala i srednja preduzeća, Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, Odborom za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore.	Uspješno